

Šťastné dětství strávil v osadě

Druhou světovou válku přežilo jen něco kolem deseti procent původních českých a moravských Romů. Většina z nich byla zavražděna v koncentračních táborech. Už brzy po válce se do Čech začali neorganizovaně i v rámci náborových akcí stěhovat Romové ze Slovenska. Mezi nimi i rodina paní Lackové, maminka Zdeňka Gužiho, který se narodil v roce 1949 v Brně, kde jeho rodiče v té době pracovali. Po ani ne roce se ovšem přestěhovali zpět na Slovensko, tentokrát k otcově rodině do Súdovců nedaleko Levic. Tam strávil jako nejstarší z devíti sourozenců celé dětství, na které rád vzpomíná. Romové tam žili v osadě.

„Myslím si, že pocházím z takový střední rodiny. Ne moc bohatý, ale zase ne úplně chudobný. Tak akorát, že se vyžilo i z toho malýho políčka, který děda obdělával. Sázeli jsme, co bylo potřeba – brambory, kukuřici, zeleninu... Lítání, běhání po okolí, z jedné strany les, pak kousek louky a za loukou jsme měli to naše políčko. Potom vedl potok, asi pět metrů od potoka byl postavený barák, jeden, druhý, třetí a čtvrtý. Od potoka vedla silnice nahoru na vinohrady a gádžovské sklípky, takže přes naši osadu jezdily i vozy a traktory. Pod námi z kopečka byla velká louka, kde se hrál fotbal a kde jsme i blbli.“

Pan Guži popisuje i dům, ve kterém žili.

„Děda měl klasický dům z kamene se sedlovou střechou, stojí tam dodnes. On dělal v kamenolomu, takže měl kámen víceméně zadarmo nebo za malou částku. Pro sebe měl kuchyň a izbu, později k tomu pro nás přistavěl izby další dvě a do elka ještě dvě. Cihly byly buď staré z bouračky, které se dovezly a vyčistily, nebo se udělaly valky – u potoka na Lúčkach byla stojatá voda a jílovitá zemina, která se krásně mísí. To se udusalo do formy, natlačilo, zarovnal, zamazalo a obvykle prodávalo za padesát halířů gádžům, kteří z toho stavěli chlěvy pro prasata. Česky se tomu říká vepřovice.“

Místo sledování televize se vyprávěly pohádky

I mezi Romy v Súdovcích se tehdy vyprávěly *paramisa*, romské pohádky.

„To jsme se všichni sešli okolo vatry, a i když už vatra dobře nehořela, stejně jsme ho (vypravěče Gejzu, pozn. red.) do rána poslouchali. Oheň se dělal zejména v sobotu, když se nešlo druhý den do práce a do školy. Taky to byla příležitost pro nás mladý sblížit se s holkama. Kolem ohně bylo teplo, každý při sobě, přitulit se... Pak jsme ho přemlouvali – „Phen paramisi, phen valeso!“ („Vyprávěj pohádku, vyprávěj něco!“) Nakonec že jo. Ale bylo to za něco – cigaretlí, moľori, tak jsme mu sehnali cigarety a víno, protože my sami jsme měli vinohrad...A začal vyprávět. O princi, o králi, který měl tři syny, jeden takovej, druhý takovej a třetí opuštěnej, smutnej a ten vždycky vyhrával, dostal krásnou princeznu. Někdy se povídalo i doma, v zimě se sešli u mámy, anebo u nich, u Gašparovců, v takové malé místnosti. Nejdřív jenom povídačky, co kdo zažil, věci kolem děti a rodiny, zavzpomínalo se třeba i na mrtvé. Tím to začalo a pak už jen – „Ta phen paramisi!“ („Vyprávěj pohádku!“). Každý se bál těch mrtvol, zejména my děti, když jsme byli malí. On do toho začal ještě ty paramisa, a to některý až usnuli. Bylo to hezký. Co musím říct, že ty pohádky vyprávěl romsky.“

Vyučil se elektrikářem

Do prvních pěti tříd chodil malý Zdeněk do vesnické školy, na druhý stupeň do Hontianských Moravců.

„V prvním ročníku jsem měl jedničku, ale pak už to bylo horší, řekl bych ty dvojky a jedna nebo dvě trojky. Co mě ale bavilo, to bylo zpívat a tancovat, účastnil jsem se i soutěže, kdy jsem se zásluhou právě pana ředitele dostal přes okresní a krajský kolo až do Bratislavy.“

Otec pracoval na melioracích, později dělal krmiče v JZD. Matka pásala husy pro celou vesnici. Rodiče neměli vzdělání, ale bylo pro ně důležité, aby se děti, hlavně synové, vyučily. Zdeněk si vybral železniční odborné učiliště, obor elektrikář – silnoproud ve Zvolenu.

„Vyučil jsem se, a protože mě elektrika bavila, dělal jsem to potom i v provozu v Dudincích na kúpelech, takovou údržbu, výměnu pojistek, všechno možný, co bylo potřeba. Nebo jsme chodili dělat i instalace, protože tenkrát ještě ne všechny vesnice byly elektrifikovaný, zejména ty samoty, kterým říkali lazy. Tam udělali přívod sítě a na nás bylo udělat rozvod v rámci domu. To už mistr věděl, že my dva jsme dobrý, tak nám nechal třeba celý barák. Takhle jsme majstrovali, mě to bavilo a nebýt snad té vojny, možná bych to dělal dodnes.“

Založil rodinu, ale zasáhla do toho vojna

V nedaleké vsi poznal Zdeněk Guži svou ženu Libuši, která pocházela z Bátovců. Rodiny z tohoto svazku nebyly nadšené, ale pak už nešlo nic dělat, na cestě byl syn. Těsně před porodem přišla budoucímu tatínkovi karta k odvodu na vojnu, kde ho měly čekat dva roky bez rodiny. Práce na vojně ho ale bavila, tak se rozhodl zůstat jako déle sloužící. *„Vzal jsem si do hlavy, že si vybuduju vlastní život, a že bude lepší, když půjdu se ženou a s dětmi bydlet sám.“* Podepsal smlouvu na další tři roky a po roce a půl dostali se ženou byt v Bílku, v části Chotěboře. Začátky byly těžké, mladá rodina neměla ani nábytek a Zdeněk Guži musel dojíždět vlakem do práce do Havlíčkova Brodu. Po čase dostali byt přímo v Brodu a manželka začala pracovat jako uklízečka na ubytovně, tzv. svobodárně. V roce 1972 se jim narodila dcera Libuše.

Kariéra v armádě

V armádě měl pan Guži funkci výkonného praporčíka, staral se o vojenskou rotu. Sloužil u letců jako operátor, z řídicí věže navazoval spojení s vrtulníky. Po třech letech podepsal další smlouvu a povýšil. Na konci osmdesátých let začal studovat Střední vojensko-ekonomickou školu v Žilině, dodělal si maturitu a doplnil si požadovanou odbornost. Ve třiceti osmi letech začal skákat padákem. *„Bylo nutné plnit seskoky každý rok, ale různě náročné – v noci, v zimě, do vody. Každý rok aspoň dvacet. I jsem se bál. Jednou jsem při seskoku udělal chybu, ztratil jsem vztlak vzduchu, vzalo mě to bokem a spadnul jsem z výšky asi pěti metrů. Zlomil jsem si bérec a marodil jsem s tím půl roku. Ale šel jsem skákat znovu, dneska už mám na kontě tisíc tři sta seskoků. Mě to strašně bavilo.“*

Sloužil postupně v Havlíčkově Brodě, Plzni, Pardubicích a v Náměšti nad Oslavou.

Už na vojně založil kapelu Rotor, dále působil v tanečním orchestru Plastimat Havlíčkův Brod. V armádě mu vycházeli vstříc, protože ji takto kulturně reprezentoval. Jeden čas byl i předsedou Socialistického svazu mládeže (SSM).

„Abych měl ale zájem o vstup (do komunistické strany, pozn. red.), to jsem neměl. Děda byl komunistou, ale mně jako mladému stačilo SSM, zejména po té stránce kulturně zájmové.“

Záleželo mu na tom, jak se žije ostatním Romům

V 70. a 80. letech se začal zajímat o aktivismus a situaci Romů ve svém okolí. V Havlíčkově Brodě žili podle něj tehdy Romové zejména z východního Slovenska, pravděpodobně ze Svidníku. Většina místních Romů patřila do rodin Murgových a Dzurkových, někteří k Šarišským a Lakatošovým. Všichni se navzájem znali a scházeli se. Organizovali zábavy, soutěže pro děti a sportovní akce. Do další činnosti ho pak zapojil okresní kurátor pro romskou otázku a pan Guži se stal i členem bytové komise města. Snažil se získat kvalitnější byty pro Romy, kteří žili v nevyhovujících bytech u nádraží.

Jak si Romové v revolučním roce 1989 založili politickou stranu

„Události listopadu osmdesát devět jsem vnímal dost intenzivně. Sloužil jsem v armádě, o dění mezi Romy jsem se ale zajímal. V té době už jsem se znal s mnohými romskými aktivisty, jako byli Ščuka, Giňa, Holomek, příležitostně jsme si volali a psali. Už před tím vyšel v Mladé frontě článek doktora Ščuky (Emil Ščuka, pozdější předseda Romské občanské iniciativy, pozn. red.), ve kterém vyzýval Romy ke společenské aktivitě. Ozval jsem se mu, dali jsme si schůzku v Praze a přizval mě na setkání romských aktivistů v Rokycanech. To bylo ještě před revolucí, ale už tehdy se probírala možnost romského politického uskupení.“

Po revoluci vznikla politická strana s názvem Romská občanská iniciativa (ROI). Pan Guži byl jejím členem a později založil místní organizaci ROI v Havlíčkově Brodě. Za ROI se ve volbách v roce 1990 dostalo do České národní rady (tehdejší Poslanecké sněmovny) šest romských poslanců včetně pana Gužiho, který působil ve výboru pro sociální politiku a zdravotnictví.

„Myslím si, že jsme svým působením dokázali nastolit určité program a vyslat do společnosti zprávu, že i Romové jsou zde. Při jednáních na okresech, městských a obecních úřadech nás potom brali jako vážného partnera.“

Z vojáka učitelem

V roce 1994 se vrátil k posádce leteckého útvaru do Náměště nad Oslavou jako padákový specialista a souběžně si doplnil vysokoškolské vzdělání na Univerzitě Konstantína Filozofa v Nitře v oboru pedagogika. Padesátiny oslavil na šestiměsíční misi OSN v Jugoslávii. Titul bakalář obdržel v roce 1997 a o tři roky později odešel do zaslouženého důchodu. Chvilí ještě podnikal, než ho roku 2003 oslovil Emil Ščuka, aby učil na jeho romské střední sociálně-právní škole v Kolíně. Nabídku využil a následujících patnáct let tam učil romistiku, romské dějiny, veřejnou správu a občanskou nauku. Později založil pobočku této školy v Jihlavě.

V současné době je aktivním členem Rady vlády pro záležitosti romské menšiny.

Text vychází z článku autora Jana Orta, který byl publikován ve sborníku Romano džaniben v čísle 2/2018. Online je možné si celé vyprávění Zdeňka Gužiho přečíst zde: [Romano Džaniben \(džaniben.cz\)](http://RomanoDžaniben.cz)